

Sağlığın ve Hastalığın Toplumsal Nedenleri¹

Sedat Karal, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-3583-2910

E-Posta: sedkaral@gmail.com

Sosyolojinin önemli alt dallarından biri olan sağlık sosyolojisi, ilk bakışta doğrudan biyolojik ve bireyselmış gibi görünen hastalıkların ya da sağlıklı olma durumunun sınıf, statü, politika, cinsiyet, yaş, gelir, meslek, ırk, etnisite, din, çevre, beslenme, yaşam tarzı, mekân gibi toplumsallık içeren olgu ve değişkenlerce açıklanması gerektiğini öne sürerek hastalığı ve sağlığı sosyolojinin konusu haline getirir. Bu durumda hastalık ve sağlık sadece tıbbi kurumları ilgilendiren birer biyolojik ve bireysel olgu olmanın ötesine geçip, içinde yukarıda sıralanan sosyal değişkenlerin de yer aldığı toplumsal bir zeminde ele alınır. Sağlığın ve hastalığın etki ve etkilenme düzeylerinin geniş bir toplumsal düzlem içerisinde sorunsallaştırılması, bu iki hayati olgunun daha iyi anlaşılmasını, üretilen çözüm önerilerinin daha isabetli olmasını ve en nihayetinde, mikro düzeyde birey ve grupların, makro düzeyde ise toplumun iyilik hali seviyesinin yükseltilmesine katkı sağlanması anlamına gelir. Dolayısıyla sağlık sosyolojisi alanında yapılan çalışmalar ve yürütülen araştırmalar sadece sosyoloji bilimi için değil, birey ve toplum sağlığıyla bir şekilde ilgilenen kurum ve kuruluşlar için de önemli hale gelmektedir.

William C. Cockerham tarafından yazılan ve 2022 yılında Ercan Tugay Akı tarafından Türkçeye kazandırılarak Ayrıntı Yayınları'nca yayınlanan "Sağlığın ve Hastalığın Toplumsal Nedenleri" adlı kitap, uzun yıllardır sosyolojinin gündeminde olan ve çeşitli teoriler ve yöntemler ışığında ele alınıp değerlendirilen iki olgunun, yani sağlık ile hastalığın toplumsal yapıyla olan bağı ve ilişkisini üretilen teoriler ve yapılmış ampirik çalışmalardan hareketle göstermeye çalışmaktadır. Bu anlamda kitap, bizzat yazarın kendisinin spesifik bir sağlık durumunu ya da hastalığı sorunsallaştırarak yaptığı bir çalışma olarak değil de alanda yapılmış araştırmaları (kendi araştırmaları da buna dahildir) ve üretilen teori ile kavramları belli başlıklar altında toplayıp sunan bir ders kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Haliyle kitap, özellikle de sağlık sosyolojisi alanına ilgi duyan akademisyenlere ve öğrencilere ya da sosyal bilimlerle ilgilenen herhangi birine, sağlık ve hastalık hakkında toplumsal gerçekliğin çeşitli vechelerini de göz önünde bulundurabilecekleri bir bakış açısı kazandırmaya

amaçlayan önemli bir rehber niteliğindedir.

Kitabın “Sağlıklı ve Hasta Olmanın Toplumsal Sebepleri” başlıklı ilk bölümü, daha önce yapılmış çalışmalardan hareketle sağlık ve hastalığa ilişkin toplumsal bir açıklama getirme niyetinde olup, bunu okuyucularına ikna edici bir şekilde sunma çabası içerisindedir. Bu anlamda Cockerham, koronavirüs salgını, diyabet ve HIV/AIDS gibi önemli hastalıkları daha büyük bir çerçevenin içerisine yerleştirme ve bu çerçeve içerisinden açıklama gereği duyar. Bunu yapmasının temel sebebi sınıf, sosyo-ekonomik statü ve ırk gibi önemli sosyal bileşenlerin hastalık ve sağlık üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin düzeyini göstermektir. Cockerham’ın (2022: 31-39) sağlık ve hastalığın toplumsal nedenlerine dair seçtiği örnekler, bu iki olgunun ortaya çıkışı, seyri, etkileme ve etkilenme düzeyleri hakkında inandırıcı ‘kanıt’lar sunmaktadır. Çünkü yazarın bu bölümdeki temel amaçlarından bir diğeri de sağlığın ve hastalığın toplumsal nedenlerini açıklamada kendince önemli bulduğu araştırmalardan kanıtlar sunmak ve bu kanıtlarla birlikte sağlık ile hastalığı toplumsal faktörlerden soyutlayarak biyolojik süreçlere indirgeyen, dolayısıyla bireyselleştiren ‘biyomedikal model’e eleştirel bir şekilde yaklaşmak ve okuyucuların da aynı tavrı benimsemelerini sağlamaktır. Böylece sağlık ve hastalık bireysel ve sadece biyolojik birer mesele olmanın ötesine geçip, toplumsal yapı ve bu yapının farklı mekanizmalarıyla ilişkili bir şekilde şekillenen sosyal olgular olarak kavranacaktır.

Ona göre (2022: 29), “[t]oplumsal faktörler insanın sadece hasta olup olmayacağını değil, ayrıca toplumun genel olarak nasıl bir sağlık modeline sahip olacağını ve insanların hastalıkları nasıl geçireceğini de şekillendirmektedir.” Dolayısıyla biyomedikal model, toplumsal faktörleri göz ardı ettiği için sağlık ve hastalığın nedenlerini açıklama konusunda yetersiz kalmaktadır. Sağlık ve hastalık daha büyük bir şeyin, yani toplumsal yapının bir parçası olarak düşünülüp sorunsallaştırıldığında daha iyi bir şekilde anlaşılacaktır. Cockerham (2022: 37-38) bu durumu daha iyi açıklamak için Mario Sims ve arkadaşlarının 2011 yılında yaptıkları ve diyabetin sosyoekonomik statü ve ırkla olan yakın ilişkisini ortaya koyan araştırmalarını örnek verir. Bu araştırmaya göre, “sosyoekonomik statüsü düşük olan siyahilerde diyabet hastalığı, sosyoekonomik statüsü yüksek olan siyahilere göre daha yaygın görülmektedir.” Cockerham’ın (2022: 37) aktardığına göre diyabete neden olan etkenler arasında yer alan sigara kullanımı, kötü beslenme, obezite ve spor yapmama gibi pratikler ve alışkanlıklar düşük sosyoekonomik statüye sahip gruplarda daha yaygın görülmektedir. Böylece diyabet, bireysel bir durum olarak değil de sosyoekonomik statü ve ırkla bağlantılı olan ‘toplumsal bir sorun’ olarak kavranır.

“Sağlığı ve Hastalığı Kuramlaştırmak” başlıklı ikinci bölümde Cockerham, sağlık

ve hastalık gibi iki sosyal gerçeğin üretilen kuramlar aracılığıyla kavranmasının, anlaşılmasının ve açıklanmasının önemine değinir. Cockerham'a (2022: 53-54) göre, yürütülen araştırmalarda mevcut sosyolojik kuramları kullanan sosyoloğun bakış açısı, sağlık araştırmalarında nicel ya da nitel yöntemleri kullanan diğer disiplinlerdeki araştırmacılardan farklı olacaktır. Sosyolojinin sunduğu teorik imkânlar sağlığın ve hastalığın toplumsal nedenlerini ve etki düzeylerini aydınlatacaktır. Bu durum sağlık sosyolojisi alanının kendine özgü bir yanının olmasının önemli koşullarından biridir. Buradan hareketle Cockerham, sosyolojide ana akım paradigmaları şekillendiren üç teoriyi ve bu teorilerin sağlık sosyolojisi alanındaki kullanımlarını açıklar. Bu teorilerden ilki, bireylerin dışında gelişen ama bireylerin eylem alanları üzerinde önemli bir rol oynayan olguların önemine değinen, sosyal eylemi şekillendirmede yapıya ve bu yapının içindeki mekanizmalara vurgu yapan yapısal-işlevselciliktir. İkincisi, toplumsal alandaki eşitsizliklere ve bu eşitsizliklerin yarattığı gerilimlere odaklanarak sağlık konusunu maddi üretim ilişkileri bağlamında sorunsallaştırıp eşitsizlik üzerinden açıklamaya çalışan çatışmacı kuramdır. Cockerham'a göre bu iki kuram, sosyoloji biliminin gelişim aşamalarına paralel olarak günümüz sağlık sosyolojisi araştırmalarında neredeyse terk edilmiştir. Cockerham'a (2022: 63-67) göre, yapıya vurgu yapan bu iki makro kuramdan ziyade, özellikle de bireyler ve gruplar arası mikro etkileşimlere odaklanan, bireyin toplumdaki iradi rolüne vurgu yapan ve sembolik etkileşimcilik olarak adlandırılan ekolün içinde yer alan sosyologların ürettiği kuramlar ve kavramsallaştırmalar, sağlık ve hastalığı anlama noktasında daha başat hale gelmiştir. Özellikle de Amerika'da yapılan sağlık sosyolojisi çalışmalarını örnek veren Cockerham, sembolik etkileşimci ekolün sağlığın ve hastalığın toplumsal bir düzlemde anlaşılmasında önemli bir yer edindiğini belirtir. Ama sembolik etkileşimciliğin de son yıllarda sadece sağlık ve hastalık konusunu değil, diğer sosyal gerçeklikleri açıklama noktasında da yetersiz kalma gibi bir durumu da söz konusudur. Bu durumda Cockerham, Zygmunt Bauman'dan ödün aldığı 'akışkan' kavramını kullanarak, sağlık sosyolojisi çalışmalarında kullanılacak olan uygun ve egemen kuramsal çerçevenin zamanla değişiklik gösterebileceğini ekler.

Kitabın "Sağlıklı Yaşam Tarzları" adlı üçüncü bölümü, genellikle hastalığın toplumsal nedenlerine ayrılan diğer bölümlerden farklı olarak, sağlıklı olma durumuna ayrılmıştır. Bu bölümde Cockerham, sağlıklı olma durumunun tıpkı hastalık gibi daha büyük bir şeyin, yani 'yapı'nın parçası olarak kavranması gerektiğini belirtir ve bunu literatürdeki çalışmalara atıfla destekler. Özellikle de 'yaşam tarzı' ve sağlık arasındaki ilişkiyi sorunsallaştıran çalışmalardan hareketle sağlığın toplumsal sebeplerine eğilir. Bunu yaparken de sınıf, statü, kültür ve ırk gibi toplumsal bileşenlerce şekillenen yaşam tarzını merkeze alır. Spor, diyet,

beslenme, alkol kullanımı ve sigara içmek gibi yaşam tarzıyla doğrudan ilgili olan pratikleri sağlıklı olma durumuyla ilişkilendiren araştırmalardan örnek veren Cockerham, yaşam tarzını da toplumsal yapıyla ilişkilendirerek insanların eylemlerinde 'irade'nin rolüne vurgu yapan teorileri eleştirir. Cockerham (2022: 106-126), 'Sağlıklı Yaşam Tarzı Teorisi' ile sağlığı sınıf, yaş, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken, birincil ve ikincil ilişkilerin şekillendiği aile, akrabalık, din gibi çeşitli kolektif birliktelikler, yaşam koşulları ve habitus gibi etkenlerle birlikte düşünülmesi gerektiğinin altını çizer. Bu teorik çerçeveyi şekillendirip sunarken özellikle de Max Weber ve Pierre Bourdieu gibi sosyologların ürettikleri teoriler ve kavramsallaştırmalardan destek alır. Bu bölümde Cockerham'ın yaşam tarzı ve sağlık arasındaki ilişkiyi açıklamak için sağlık sosyolojisi literatüründen seçtiği örnek çalışmalar doyurucu olmanın yanı sıra, sağlık sosyolojisi alanında araştırma yapmak isteyenler için zihin açıcı niteliktedirler.

Cockerham, kitabının "Sınıfın Gücü" başlıklı dördüncü bölümünde sağlık ve hastalık konusuna sınıf ya da gelir, meslek ve eğitim gibi önemli değişkenlerce belirlenen sosyoekonomik statü (SES) durumu bağlamında yaklaşılmasının önemli olduğuna değinir. Ona göre bireylerin toplumsal konumları ile sağlıklı olup olmamaları arasında mutlak bir ilişki vardır: "Toplumsal konumun sağlık ve ölüm üzerindeki etkisi, adeta hayatın bir gerçeğidir" (Cockerham, 2022: 134). Cockerham bu bölümde özellikle de Weber'in sınıf ve statü grupları bağlamında ürettiği teorilerden ve kavramsallaştırmalardan destek alarak sonraki bölüm için seçilen araştırmaların daha iyi anlaşılmasını sağlayacak teorik bir zemin hazırlar. Ayrıca bu bölümde, birbirinin neredeyse zıttı sağlık politikalarına sahip olan Amerika ve Britanya'nın mevcut sağlık sistemleri hakkında karşılaştırmalı ve eleştirel bir analiz de yer almaktadır. Böylece ülkelerin sahip olduğu sağlık sistemleri ve politikaları ile bu ülkelerin vatandaşlarının sağlık durumları arasındaki ilişki daha anlaşılır hale gelir. Cockerham'ın bu bölümde özellikle üzerinde durduğu eğitim değişkeni, sağlığı eğitimle birlikte düşünüp, konuyu bireylerin toplumsal konumuyla ilişkilendirmek isteyen araştırmacılar için farklı bir perspektif sunabilir.

Dördüncü bölümün teorik zemininden beslenen çalışmalardan örneklerin yer aldığı "Sınıf ve Sağlık: Aradaki İlişkiyi Açıklamak" başlıklı beşinci bölümde Cockerham, sağlığın gelir, meslek ve eğitimle olan ilişkisini somut örnek araştırmalar üzerinden açıklayarak kişilerin buldukları toplumsal konumlarının onların sağlıklı olup olmama durumu üzerindeki rolüne güçlü bir vurgu yapar. Örneğin, sosyoekonomik statüsü düşük olan toplumsal grupların sağlıklı olma durumu ile sosyoekonomik statüsü yüksek olan toplumsal grupların sağlıklı olma durumu arasında belirgin bir farklılık vardır. Sosyoekonomik statü ile sağlık arasındaki güçlü ilişkiyi açıklamak için genellikle bireysel ve psikolojik

olduğu düşünölen ‘stres’i örnek verir. Cockerham (2022: 179), Peggy Thoits’in 2010 yılında yürüttüğü bir araştırmaya atıfla, hastalıklara neden olan stresin toplumun geneline eşitsiz bir şekilde dağıldığını belirtir. Dolayısıyla streten kaynaklanan bedensel ve psikolojik sorunlar da benzer şekilde eşitsiz bir dağılım göstermeye başlar. Bu noktada devreye, strese maruz kalan kişilerin toplumsal konumları girer. Kişinin sosyoekonomik statüsünün stresli bir hayat geçirip geçirmeme durumuna önemli bir etkide bulunduğunu belirten Cockerham, sağlık sosyolojisinin alanını bireysel bir mesele olduğu düşünölen sağlık sorunlarına kadar genişletir.

Diğer bölümlerle karşılaştırıldığında daha az hacimli olan ve sağlığın yaş ile ilişkilendirilerek sorunsallaştırıldığını “Yaş” başlıklı altıncı bölümde Cockerham, ilk olarak ‘Yaş Katmanlaşması Teorisini’ ele alır. Mathilda White Riley tarafından üretilen bu teoriye göre, “[b]elli yaş grubundaki insanlar, kendi yaşlarındaki insanlarla aynı toplumsal rolleri ve deneyimleri paylaşmaktadır” (Cockerham, 2022: 201). Dolayısıyla yaşlar/yaşlılar arası bir katmanlaşma meydana gelmektedir. Cockerham, yaş katmanlaşması teorisini sosyoekonomik statüyü ve toplumsal cinsiyet rollerini göz ardı ettiği için eleştirir. Ona (2022: 204) göre, çeşitli yaş katmanları kendi aralarında sosyoekonomik statü ve toplumsal cinsiyet rollerine göre farklılaşmaktadır. Bu bölümde tartışılan bir diğer teori ‘Yaşam Seyri Teorisi’dir. Bu teoriye göre, belli bir toplumsal yapı içinde eylemde bulunan insanlar, yaşamları boyunca, birbirini izleyen bazı evrelerden geçerler. Yaş bazlı olan bu evreler, kişinin sağlığı ve hastalıkları üzerinde etkide bulunmakla birlikte, ona çeşitli toplumsal roller de kazandırır (Cockerham, 2022: 204). Yaşam seyri teorisinde sağlık ve hastalıkla ilgili olan kilit nokta, hayatın erken dönemlerinde biriken avantajlar ve dezavantajların, ilerleyen yıllarda kişinin sağlığı üzerinde önemli etkileri olduğu/olacağı yönündeki görüştür. Bu teorilerin tanıtılıp eksik yönlerinin eleştirilmesi önemli olsa da sağlık sosyolojisi bağlamında sorunsallaştırılması önceki bölümlere nazaran çok zayıf kalmaktadır. Örneğin, Cockerham’ın kitap boyunca ele alınan teorileri ampirik araştırmaların yardımıyla somutlaştırma çabası bu bölümde tartışılan teoriler bağlamında karşımıza çıkmaz.

Ele alınan konu sağlığın ve hastalığın toplumsal nedenleri olduğunda, bu iki olguyla doğrudan ilişkili olan bir başka değişken devreye girmektedir. O da toplumsal cinsiyettir. Biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların biyolojik olarak değil, sınıf, statü, ırk, kültür, güç ve tahakküm ilişkileri bağlamında oluşturulduğuna vurgu yapar. Bu durumda kişinin cinsiyeti ile içinde bulunduğu toplumun sosyal yapısı arasında mutlak bir ilişki vardır. Cockerham, kitabının “Toplumsal Cinsiyet” başlıklı yedinci bölümünde, sağlık ile hastalığı toplumsal cinsiyet bağlamında ele alıp

değerlendirir. Ona göre kişinin toplumsallaşma süreciyle benimsediği cinsiyet rolleri ile sağlıklı olma durumu arasında önemli bir ilişki vardır. Bu durumu somutlaştırmak için sigara örneğini veren Cockerham (2022: 217), sigara içme davranışının kültürel olarak erkeklere özgü bir davranış olarak kavrandığı yıllarda kadınların görece çok daha az sigara içtiğini, dolayısıyla sigaraya bağlı olarak ortaya çıkan hastalıkların erkeklerde daha yaygın görüldüğünü belirtir: “Kadınların sigara içmesinin toplumsal olarak yasaklanması, ataerkil bir sistemin dayatması olsa da bunun sağlık açısından sağladığı fayda, yadsınamazdı. Zira akciğer kanseri gibi tütün kaynaklı hastalıklar, kadınlar arasında yaygın değildi.” Bu durum sigara, kültür, toplumsal cinsiyet, sağlık ve hastalık arasındaki ilişkiye toplumsal bir zemin kazandırır. Cockerham’ın sağlık ve hastalık konusunu toplumsal cinsiyet bağlamında ele alıp sunması değerlidir. Ancak bu iki hayati olguyu toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirirken herhangi bir teoriye ya da kavramsallaştırmaya göndermede bulunmaz. Feminist teoriden ve bu teorinin ürettiği kavramsallaştırmalardan yardım alıp sağlık ve hastalığı eleştirel bir şekilde ele alması bu bölümü zenginleştirebilirdi.

“İrk ve Etnik Köken” başlıklı sekizinci bölüm, ağırlıklı olarak sağlık ile ırk arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Ancak bu ilişki basit bir neden-sonuç ilişkisinin ötesine geçip, içinde sınıf, statü, toplumsal cinsiyet, ayrımcılık ve dezavantajlı bir konuma sahip olmanın yarattığı sosyal etkilerin olduğu daha ‘kesişimsel’ bir ilişkiye göndermede bulunur. İrkin biyolojik bir gönderen olarak değil de belli bir toplumsallığın ürünü olduğunu ve böyle ele alınması gerektiğini belirten Cockerham, hastalık ve sağlık konusunu ırkla ilişkilendirirken, söz konusu toplumsallığı baz alır. Ona göre biyolojik bir kategori olarak düşünülen ırk, (bazı hastalıkların dışında) hastalık ve sağlık üzerinde doğrudan bir etkide bulunmaz. Ama doğrudan ırka dayalı ayrımcılık, dışlama ve damgalama gibi durumlar ayrımcılığa, dışlamaya ve damgalamaya maruz kalan ırkları daha sağlıklı yaşam koşullarına, dolayısıyla daha fazla hastalanmaya ya da hasta olma riskine maruz bırakabilir. Bu bölümde Amerika’daki siyah, beyaz ve Latin ırkları arasındaki sağlık istatistiklerini karşılaştırmalı olarak aktaran Cockerham, özellikle de siyahilerin sağlık konusunda diğer ırklara nazaran daha dezavantajlı bir durumda olduklarını yazar. Bu durumu da yine siyahilerin sosyoekonomik statüleriyle açıklar. Dolayısıyla ırkı biyolojik bir kategoriye indirgeyip özcü bir şekilde ele alan görüşleri sağlık, hastalık ve sosyoekonomik statü göstergelerini kullanarak eleştirir. Bu anlamda ırk ile sınıfı ve sosyoekonomik statü değişkenlerini ilişkilendirip sağlıkla birlikte düşünmesi ve sunması önemlidir. Seçilen güncel örnek araştırmalar ırk, toplumsal yapı ve sağlık arasındaki ilişkiyi okuyucuların zihinlerinde somutlaştırmaktadır. Cockerham’ın bu bölümde üzerinde durduğu bir diğer konu da göç, göçmenlik ve sağlık arasındaki önemli ilişkidir. Göçün

ve göçmen olmanın kişilerin sağlıkları üzerindeki etkisini belli toplumsal değişkenlerle birlikte ele alan güncel çalışmalardan verilen örnekler, Türkiye’de son yıllarda önemli bir durum haline gelen göç ve göçmenlik konusunu sağlık ve hastalıkla birlikte düşünmek isteyen sosyal bilimciler için ilham verici olabilir.

“Yaşam Koşulları ve Dezavantajlı Muhitler” başlıklı dokuzuncu bölüm içinde yaşanan, eylemde bulunulan, ilişki geliştirilen ve ticaret yapılan kısacası sosyalleşilen ‘muhit’lerin bireylerin sağlıkları üzerindeki etkisine odaklanıp sağlığı mekân, muhit ve insani ilişkilerle birlikte düşünmenin önemli olduğu üzerinde duruyor. Yazara (2022: 262) göre “dezavantajlı muhitler”de yaşamak, aynı zamanda sağlıksız ‘yaşam koşulları’ içerisinde bulunmak demektir. Sağlık hizmetlerine erişim, çöplerin toplanması, gürültü, suç, şiddet, iş olanakları, eğitim, temiz içme suyu, yeşil alan, uygun altyapı, sosyalleşme, yeterli gün ışığı alan ve havalandırılan kaliteli konutlar gibi sağlık ve hastalık üzerinde doğrudan etkili olan değişkenlerin bazı muhitlere eşitsiz dağılımı, aynı zamanda kötü yaşam koşullarının eşitsiz dağılımı da demektir. Bu durumda kötü yaşam koşullarına itilen kesimler, maddi durumu görece iyi muhitlerde yaşamaya elverişli olmayan yoksul kesimlerdir. Dolayısıyla sağlıklı olmanın ya da hastalanmanın kendisi de sınıflar arası bir eşitsizlik durumuyla açıklanmaktadır. Bu bölüm özelinde sağlığı mekân ya da muhitle birlikte düşünmek oldukça önemlidir, çünkü muhite asli özelliklerini veren unsurlar arasında politika, siyaset ve iktisadi zihniyet de vardır. Sağlıklı mekânların yaratılması ya da mevcut mekânlardaki yaşam koşullarının iyileştirilmesi dezavantajlı grupların lehine olacak bir durumdur. Cockerham’ın verdiği örneklerden hareketle, Amerika ve Avrupa özelinde ölüm, sağlık, muhit ve yaşam koşulları arasındaki ilişkilerin sorunsallaştırılması önemli bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer araştırmaların Türkiye özelinde yapılması politika yapıcıları da harekete geçirebilir. Bu anlamda kitabın bu bölümü dikkat çekicidir.

“Sağlık ve Sosyal Sermaye” başlıklı onuncu bölümde Cockerham, sağlık ile sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi sosyal sermaye teorilerden hareketle açıklamaya çalışır. Bu nedenle Robert Putnam, Nan Lin, Pierre Bourdieu ve Robert Sampson gibi araştırmacıların sosyal sermayeye dair ürettikleri teorileri karşılaştırmalı olarak inceler. Bu bölümde önemli olan nokta, bireylerin zamanla edindikleri sosyal sermayelerinin onların sağlıklarına olan etkisidir. Öyle ki sosyal sermaye ile sağlık arasındaki ilişki bireylerin kalp hastalıkları yüzünden ölüp ölmeme durumuna kadar etki etmektedir. Yapılan önemli bir araştırmadan hareketle Cockerham, ailevi ve geleneksel sosyal bağları güçlü olan, düzenli kilise ziyaretlerinde bulunan Roseto topluluğunda kalp hastalıklarından kaynaklı ölüm riski oranının, çevredeki diğer topluluklara nazaran %50 daha düşük olduğunu belirtir. Bunun nedeni bu topluluktaki sosyal destek ve kaynaşma düzeyinin

yüksek olmasıdır (Lasker vd. 1994 aktaran Cockerham, 2022: 281). Bu bölümde Cockerham, sağlığı sosyal sermaye ile düşünmek isteyen sosyologlara, sosyal sermayenin de kişinin toplumsal konumuyla ilişkili bir değişken olduğunu hatırlatır ve bu tür çalışmaların yaygınlaştırılması gerektiği konusunda tavsiyede bulunur.

Sonuç olarak kitap, sağlığı ve hastalığı yapısal koşullarla birlikte düşünmenin gerekli olduğu tezini merkeze almaktadır. Ele alınan konular ve bu konularla doğrudan ilgili olarak verilen örnek araştırmalar bu teze yeterli kanıtlar sunmaktadır. Sağlığı sınıf ya da sosyoekonomik statü gibi önemli değişkenlerce düşünmek, bunu yaparken de uygun araştırma yöntemini ve sorunsallaştırma tarzını kullanmak sağlık sosyolojisi alanına yapılması muhtemel katkıları için de önemlidir. Dolayısıyla Cockerham'ın sağlığı ve hastalığı baskın bir şekilde sosyoekonomik statüyle ilişkilendirmesi önemli bir çaba olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınıf, yaş, ırk, toplumsal cinsiyet, muhit, sosyal sermaye gibi önemli sosyal gerçekliklerin ayrı ayrı tartışılması sağlık konusunu bu gerçekliklerle düşünmek isteyen sosyal bilimciler için farklı bakış açıları sunmaktadır. Her bölüm sonunda yer alan eleştirel düşünme soruları ve ek okuma önerileri kitabı okuyanları aktif bir düşünme sürecine dâhil etmektedir. Zengin bir kaynakçaya sahip olan kitap, alanda literatür taraması yapmak isteyen araştırmacılar için ayrıca önemli olacaktır. Diğer yandan Cockerham, her ne kadar sınıfsallığa ve sosyoekonomik statüye göndermede bulunuyor olsa da kapitalizmin bireylerin sağlıkları üzerinde yarattığı tahribatları göz ardı etmektedir. Örneğin kapitalizm ve onun iktisadi mantığı/zihniyeti konumunda yer alan neoliberalizmin yükselişi ile sağlık hizmetleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Sağlık hizmetlerinin hızlı bir şekilde özelleştirilmesi sadece kaliteli sağlık hizmetlerine erişimin eşitsiz dağılmasına yol açmamış, aynı zamanda sağlık hizmeti veren sağlık personellerinin de biyopsikososyal sorunlarla boğuşmasına neden olmuştur. Kapitalizm ve sağlık konusu özelinde verilecek örnekler çevre kirliliği, iş kazaları, ilaç endüstrisi, depresyon, düşük ücret, fast-food kültürünün yarattığı sağlık sorunları ve kötü çalışma koşulları vb. alanlara kadar genişletilebilir. Ama Cockerham, bu kitap özelinde, kapitalizm ve sağlık ilişkisi üzerine eğilmemeyi tercih etmektedir.

Sonnot

1 Cockerham W C (2022). Sağlığın ve Hastalığın Toplumsal Nedenleri. Çev. E T Akı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.